

КАНЦЭПТУАЛІЗАЦЫЯ РЫС НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ХАРАКТАРАЎ БЕЛАРУСАЎ І АНГЛІЧАН У САМАТЫЧНАЙ ФРАЗЕАЛОГІІ

Сучасная айчынная і замежная лінгвістыка характарызуеца антрапацэнтрычнай накіраванасцю, што выяўляецца ў лідзіруючай цікавасці да чалавечага фактару, які найбольш ярка адлюстроўваецца ў саматычнай лексіцы. Магчымаць саматычных лексем захоўваць і перапрацоўваць інфармацыю, якая пералаецца пры дапамозе чалавечага цела, абумоўлівае зварот да іх як да адзінак лінгвакультуралогіі.

Аktуальным і перспектыўным у галіне лінгвакультуралогіі з'яўляецца супастаўляльнае даследаванне ў кантэксце культуры найбольш важных у нацыянальна-культурных адносінах груп фразэалагічных адзінак. Супастаўленне прымяняецца для выяўлення агульных заканамернасцей у мовах і ў той жа час дапамагае паглыбіцца ў мову, здабыць гістарычныя звесткі, а менш та таму вызначэнне комплексу прыкмет фразэалагічнай сістэмы адной мовы найбольш поўна выяўляецца пры яе супастаўленні з фразэалагічнай сістэмай другой мовы. Вывучэнне фразэалагізмаў розных моў з'яўляецца актуальным яшчэ і таму, што дае магчымаць унікаць у спецыфіку мовы як часткі культуры.

Вырашэнне пытанняў, звязаных з канцэптуалізацыяй свету ў фразэалогіі, дазваляе стварыць цэльнае ўражанне аб якасцях мовы,

аб іх менталітэце і нацыянальным характары. У выніку канцітуўнага падыходу ў параўнальна-супастаўляльным даследаванні фразеалагізмаў розных моў становіцца магчымым выдумаць прычыны існавання агульнага і спецыфічнага ва ўяўленнях аб навакольным свеце розных моўных калектываў.

Мэтай даследага артыкула з'яўляецца выяўленне і супастаўленне рыс нацыянальных характараў беларусаў і англічан, якія апасродкавана адлюстроўваюцца ў саматычных фразеалагічных адзінках (СФА), прадстаўленых у фразеалагічных слоўніках беларускай і англійскай літаратурных моў [1; 2; 3; 4; 5].

Насельніцтва Беларусі і Вялікабрытаніі на сённяшні дзень налічвае аднаведна амаль 9,5 [6] і больш 60 мільёнаў чалавек [7]. Бясспрэчна, што ў такой колькасці людзей выяўляюцца самыя разнастайныя характары. Аднак у прадстаўнікоў кожнай нацыі выдучаюцца найбольш тыповыя рысы паводзін, якія адрозніваюць адзін народ ад другога.

Так, у СФА канцітуалізуюцца наступныя рысы нацыянальнага характару беларусаў:

1) ста но ў чы я :

адкрытасць і шчырасць (*ад чыстага сэрца / душы* 'з усёй шчырасцю, непрытворна, зусім адкрыта, чыстасардэчна'; *ад шчырага сэрца / душы* 'з усёй шчырасцю, ненасрэднасцю, адкрытасцю'; *ад усяго, галаго* 'сэрца' 'з усёй шчырасцю, адкрытасцю' і інш.);

целыня і сардэчнасць у адносінах да людзей (*вялікага сэрца / вялікай душы* 'сардэчны, шчыры, гатовы данамагчы'; *душа парысхрост / парастаіку* 'вельмі шчыры, адкрыты, чыстасардэчны'; *падаваць руку - дапамагі* - 'аказваць данамогу ў цяжкую хвіліну, выручаць' і інш.);

дружалюбнасць (*душа ў душы* 'вельмі дружна, у поўнай згодзе бжыць, пражыць, зажыць', 'вельмі дружны з кім-н.': *з усёй душой* 'з вялікай радасцю, ахвотай (даваць, адносіцца, частаваць і пад.)': *з дарасой / мілай душой* 'з вялікай радасцю, ахвотай (аддаць, начастваць, адносіцца і пад.)' і інш.);

здольнасць спацьваць (*сэрца кроўца* 'каму-н. вязносна цяжка ад думіўнага болю за што-н., хто-н. моцна перажывае за што-н.': *душа / сэрца запыла* 'хто-н. начаў моцна хвалявацца, адчуваць трывогу, перажываць з-за чаго-н.': *сільва баліць - багела* 'хто-н. моцна турбуецца аб кім-, чым-н., перажывае, невакоіцца' і інш.);

калективізм (*рука і руку* 'разом, дружна, внаслідку ніяк аби кадуму-ни (жнці, працювачь, дзейнічаць і над.)'; *пача і пача, нічо к абу чу / да пача* – 'разом, вельмі дружна, у пельным дзействе (жнці, працювачь, змагацца і на.)') і інш.);

працавітаець (*малойць руці* 'многа працювачь фізічна'; *жучь <сваго> ступу / сорог* 'выконваць цяжкую работу; мардаваць сябе працай'; *ліць пот* 'працаваць да знясідення'; *срочь лоб* 'старання, да поту працаваць' і інш.);

2) а д м о ў н ы я :

яўнае пражўленне эмацыянальнасці (*бійр, куцькамі ў / руці* 'вельмі горача, настойліва даводзіць што-н., загэўніваць у чым-н.'; *дурьчоя / дурьча* 'нястрыманы, перазважлівы чалавек, які заханяецца, дзейнічае паспешна'; *ставіць катом пачы* 'злосна, выўчыючы парожасць, глядзець на каго-н.'; *кусаць <сабе> докіці* 'горка шкадаваць аб чым-н., няздзейненым, ненапраўна страчаным' і інш.);

пяшчырасць, крывадушнасць (*абводзіць / абкручваць вавол / кругам пачыца* 'спрытна, хітра ашукваць, надманваць каго-н.'; *водзіць за нос* 'уводзіць у зман, ашукваць'; *капнасці / каваць мала* 'знарок гаварыць што-н. няправільнае, надманваючы каго-н.' і інш.);

пахабства і эгаізм; (*ездзіць на карку* 'здзекавацца з каго-н., прынятаць, выкарыстоўваць у сваіх інтарэсах'; *падмаваць хамут / яра на шыю* 'занывольваць, браць у поўнае падпарадкаванне каго-н.'; *садзіцца на галаву* 'поўнаасцю падпарадкоўваць сабе, сваёй волі каго-н.' і інш.);

легкадумнасць (*з ветрам у галаве* 'западка легкадумны, несур'езны'; *вецер у галаве* 'душе, -ў; *свічача, -стаў* > 'хто-н. вельмі легкадумны, несур'езны'; *круціць хвостам* 'легкадумна наводзіць сябе, гуляць з многімі (пра жанчыну)' і інш.);

лянота і абьякаваець, а ў сувязі з імі іскненне да паслядоўных няспешных грамадскіх змен (*скласці рукі* 'пераставаць дзейнічаць'; *абіваць бакі / бокі* 'знаходзіцца дзе-н. без ігўнага занятку', 'нічога не рабіць, гультаяваць, лодарнічаць'; *ашукаць рукі* 'станавіцца бяздзейным, бязвольным, страчваць жаданне займацца чым-н.'; *ляжаць на бакі* 'нічога не рабіць, гультаяваць' і інш.);

балбатлівасць: (*жаба на языку не стяжэцца* 'хто-н. вельмі балбатлівы, не ўмеє трымаць сакрэты'; *рот <ніколі> не закрывасцца* 'хто-н. любіць многа гаварыць ці снываць'; *язык каля / да вушэй матляецца* 'хто-н. празмерна балбатлівы, гаворыць многа лішняга' і інш.).

Дамілюючымі ментальнымі характарыстыкамі англічан з'яўляюцца:

1) **с т а н о ў ч њ я :**

мадэлявальная стрыманасць і ўраўнаважанасць (*to keep a civil tongue in one's head* (дасл. – трымаць вельмі язык у галабе) ‘быць стрымквым, вельмівым’; *to have / keep in hands* (дасл. – мець / трымаць у руках) ‘не выказваць сваіх нахунцў’; *to keep one's hair on* (дасл. – трымаць, валаасы) ‘не хвалявацца; заставацца спакойным’ і інш.);

рацыяналізм (*a cool head* (дасл. – халодная галава) ‘рацыяналіст’; *to have both feet on the ground* (дасл. – мець абедзве нагі на зямлі) ‘быць практычным чалавекам’; *on hand* (дасл. – на руцэ) ‘(быць / мець) у наўнасці’ і інш.);

недатыкальнасць асобі і асабістай уласнасці (*to hold at arm's length* (дасл. – трымаць на адлегласці выцягнутай рукі) ‘трымаць каго-н. на вялікай адлегласці’; *to give / have a free hand* (дасл. – даваць / мець свабодную руку) ‘мець / даваць свабоду дзеянняў’; *to get out of hand* (дасл. – выходзіць з рукі) ‘не падпарадкоўвацца; быць самастойным’ і інш.);

імкненне да фінансавога забеспячэння і фінансавай самастойнасці (*to have the game in one's hands* (дасл. – мець ігру ў руках) ‘знаходзіцца ў выйгрышным становішчы’; *to make a long arm* (дасл. – рабіць доўгую руку) ‘нацягнуцца за чым-н., здабываць што-н.’; *to stand on one's own feet / legs* (дасл. – стаць на сваіх нагах) ‘быць незалежным, матэрыяльна забяспечаным’; *to be out of one's hand*: (дасл. – быць не ў руках) ‘ні ад каго не залежыць’ і інш.);

прыстойнасць (*to have a big heart* (дасл. – мець вялікае сэрца) ‘быць высакародным’; *clean hands* (дасл. – чыстыя рукі) ‘хто-н. з'яўляецца сумленным чалавекам’; *to be devoted body and soul* (дасл. – быць верным каму-н. душой і целам) ‘быць верным ва ўсіх адносінах’ і інш.);

спабортнасць і канкурэнцыя (*to wipe smb.'s eye* (дасл. – уцерці вока) ‘даказаць каму-н. сваю перавагу ў чым-н.’; *to get the foot of smb.* (дасл. – трымаць нагу ад каго-н.) ‘апырэдзіць, абагнаць каго-н., дзейнічаць хутчэй за каго-н.’; *to get / have the upper hand* (дасл. – атрымаць / мець высокую руку) ‘перамагчы каго-н.; мець перавагу, намагаць’ і інш.);

прадзірмальнасць (*a finger in the pie* (дасл. – палец у піразе) ‘удзел у зкой-н. справе’; *to bear a hand* (дасл. – насіць руку) ‘дапама-

гаць, прымаць удзел у працы, садзейнічаць; *to have a hand in smth.* (дасл. – мець руку ў чым-н.) ‘прымаць удзел у чым-н.’ і інш.);

2) адмоўныя:

прамерная запаволенасць (*in a hand* (дасл. – у руцэ) ‘сумны, нудны, млявы, марудлівы’; *to get one's head down* (дасл. – зпускаць галаву ўніз) ‘драмаць’, *to split hairs* (дасл. – раздзяляць валасінкі) ‘удавалца ў празмерныя падрабязнасці, займацца казуістыкай, выяўляць педантызм; прыдзірацца да дробязей; *heavy on a hand* (дасл. – цяжкі на руку) ‘нудны, марудлівы’ і інш.);

карыстальнасць (*to have an itching palm* (дасл. – мець далонь, якая свярбіць) ‘браць хабар, быць карыстальным, прагным чалавекам’; *to have an eye for the main chance* (дасл. – мець вока для галоўнага шансу) ‘праследаваць карыслівыя мэты, імкнуцца да выгады, нажывы, узбагачэння’ і інш.);

індывідуалізм (*to be happy / pleased to see the back of* (дасл. – быць шчаслівым / радасным бачыць спіну) ‘быць шчаслівым па прычыне таго, што больш няма патрэбы мець справы з кім-н., хто раздражняе’; *to get smb. off one's hands* (дасл. – зняць з рук) ‘пазбавіцца каго-н.’; *to be heart and soul of* (дасл. – быць сэрцам і душой чаго-н.) ‘быць цэнтрам чаго-н.’ і інш.);

праяўленне абьякавасці да каго-, чаго-н. і часам ігнараванне каго-, чаго-н. (*to turn one's back on smb. / smth.* (дасл. – паварочвацца спінай да каго-, чаго-н.) ‘адказвацца ад каго-н.; праяўляць абьякавасць да каго-, чаго-н.’; *to hold one's hand* (дасл. – стрымліваць руку) ‘не ўмешвацца, нічога не прадпрымаць’; *to bury / hide one's head in the sand* (дасл. – зарываць / хаваць галаву ў пясок) ‘закрываць вочы на факты’ і інш.).

Такім чынам, у выніку даследавання беларускай і англійскай самацічнай фразеалогіі было ўстаноўлена, што ў СФА дзвюх моў рысы нацыянальных характараў іх носьбітаў канцэптуалізуюцца вельмі супярэчліва і нават палярна. Відавочна, што ў СФА беларускай моўнай канцэптуалізацыя рыс характараў ў большай ступені звязана з пунктам гледжання «простага» чалавека, прадстаўніка ніжэйшых слаёў грамадства, альбо ўспрымаецца безадносна да поведкі і манеры паводзін. У нацыянальнай сістэме каштоўнасцей беларусаў дамінуючымі з’яўляюцца пазіцыя арыстакратычнага асяроддзя, звязваюцца з выкананнем этыкету, кодэксам рыцарства і індывідуалізмам.

Літаратура

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2008.
2. Кунин, А. В. Англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – 5-е изд. – М. : Рус. язык – Медиа, 2004. – 512 с.
3. Литвинов, П. П. Англо-русский словарь наиболее употребительных фразеологических выражений / П. П. Литвинов. – М. : Яхонт, 2001. – 400 с.
4. The Penguin Concise English Dictionary / compiled by G. N. Garmonsway with Jacqueline Simpson. – London : Claremont Books, 1995. – 842 p.
5. Cowie, P. Oxford dictionary of current idiomatic English : volume 2 : Phrase, clause and sentence idioms / P. Cowie, R. Mackin, I. R. McCaig. – Oxford University press, 1983. – 685 p.
6. Численность населения Белоруссии составляет 9,489 млн человек [Электронный ресурс] / А. Букчин, О. Лучанинова. – Общество. – РИА Новости. – Режим доступа: <http://news.21.by/society/2010/01/25/447631.html>. – Дата доступа: 05.04.2010.
7. Праздники Великобритании [Электронный ресурс] / Календарь событий. – Режим доступа: <http://www.calend.ru/holidays/greatbritan/>. – Дата доступа: 05.04.2010.